

**До питання про каталогізацію бібліотеки
Чернігівської губернської земської управи**

Земські інституції, поставши в українських губерніях згідно з Положенням 1864 р. та зазнавши переформатування на підставі закону 1890 р., залишили по собі помітний слід важливих напрацювань у різноманітних сферах господарсько-побутового й культурно-духовного життя. Поміж них – бібліотечна справа.

Книгозбірня Чернігівської губернської земської управи почала формуватися від початку виникнення виборної влади та наповнювалася двома шляхами: обміном на власні видання й купівлею. Утім, систематизацію книг не здійснювали, не беручи до уваги примітивного упорядкування за хронологією надходжень. Протягом 33 років накопичилося чимало тематичної літератури та періодики, що розташовувалися «в одній з кімнат канцелярії губернської управи, на полицях і у восьми зачинених шафах». Без сумніву, очевидною була потреба у каталогізації, але для того не мали окремого приміщення.

Ситуація зрушилася з місця, коли зробили прибудову до управи й перемістили туди частину канцелярії, вивільнивши дві кімнати для книгозбірні. 2 листопада 1898 р. земці, нарешті, ухвалили рішення «створити систематичний каталог бібліотеки з нумерацією книг по кожному відділу й алфавітний покажчик». Наступного дня, 3 листопада, розпочалася робота.

Загальне керівництво процесом каталогізації здійснював секретар губернської земської управи Борис Грінченко, якому допомагали найняті працівники, систематизуючи літературу та обліковуючи її на картках. На постійній основі працювали дві особи, щоденно, з 10 до 15 год. і з 19 до 22 год., отримуючи по 30 руб. за місяць [7. с. 301]. Взявшись за формування каталогів, додатково запросили ще шістьох містян, сплачуючи поденно, по 1 руб. До справи, звісно, залучався бібліотекар, проте його участь обмежувалася поточними завданнями, у тому числі й в архіві земства.

Механізм упорядкування книгозбірні полягав у наступному. Кожну книгу записували на окрему картку, що потому сортирувалися по відділах, розміщувалися у межах відділу в алфавітному порядку і фіксувалися у каталог-книзі. Усі екземпляри у відділі нумерувалися, крім періодичних видань, де номер присвоювали не виданню, а року його виходу. Записавши книги у картки, їх рознесли у відділи і поставили на полиці. Картки з відділів забрали, упорядкувавши з них загальний алфавітний покажчик, без диференціації по відділах, і створивши, таким чином, систематичний каталог.

На каталогізацію бібліотеки витратили понад 4 місяці, стартувавши, як вказувалося, 3 листопада 1898 р. і завершивши її 19 березня 1899 р. У фінансовому плані робота обійшлася у 511 руб. 08 коп., з яких 474 руб. 19 коп. – заробіток найнятих працівників, 36 руб. 89 коп. – вартість карток, бланків для каталогів, їх переплетення тощо [7, с. 302].

Упорядкувавши книги, нарахували 9380 екземплярів, 757 періодичних видань та 13 географічних карт і планів [7, с. 303, 304]. Їхня тематика й географія видавництва дуже широка, що засвідчують назви відділів і друкарень. Літературу структурували за 12-ма напрямками: «богослів'я, філософія і логіка» (відділ № 1), «вичурна словесність» (відділ № 2), «історія, археологія, історія літератури, наук і мистецтва, критика і біографія» (відділ № 3), «географія, подорожі, мовознавство, етнографія і народна поезія» (відділ № 4), «правознавство, закони і розпорядження уряду» (відділ № 5), «політичні та соціальні науки: політична економіка, економіка, статистика, торгівля, межування, громадська опіка, благодійність, кредит, емеритура» (відділ № 6), «природознавство, антропологія, математика, метеорологія» (відділ № 7), «медицина і ветеринарія» (відділ № 8), «народна освіта, педагогіка, підручники і дитячі книги» (відділ № 9), «механічний відділ: сільське господарство, ремесла, промисли, дорожні роботи, будівельне мистецтво» (відділ № 10), «земський і міський відділ: журнали й постанови земських зібрань і дум, звіти та доповіді» (відділ № 11), «довідковий відділ» (відділ № 12). До окремого, 13 відділу, увійшли «періодичні видання: літературно-наукові, політичні,

прикладних знань та інші», до 14 відділу – «карти географічні і плани» [7, с. 303-304].

Ареал надходжень до книгозбірні – практично уся територія Російської імперії, але, домінували видання з російських міст. Приміром, поміж усієї періодики нараховувалося 16 російських типографій і лише 5 – українських («Відомості Казанського університету», «Відомості Санкт-Петербурзького лісового інституту», «Вісник Володимирського земства», «Вісник Ярославського земства», «Орловський листок оголошень», «Відомості Ніжинського історико-філологічного інституту», «Київська старовина», «Киянин» та інші) [7, с. 304-307].

Послугуючись бібліотекою земської управи, вочевидь, можна було проаналізувати процес формування та діяльності губернських і земських інституцій на російських теренах від столичних міст до Казані й Симбірська. Щоправда, досконально розкрити будь-який аспект роботи виборного управління вкрай складно, бо документація діловодства надходила не систематично, а в різнобій. Натомість, земські та міські самоврядування Наддніпрянщини були представлені Чернігівською, Київською, Харківською, Херсонською й Катеринославською губерніями. Ситуація почала змінюватися наприкінці першого десятиліття XX ст., коли більшість звітних матеріалів надсилалися земствами та міськими думами з українських теренів, і, в першу чергу, – з повітів Чернігівської губернії.

Поповнення бібліотеки літературою анонсувалося на сторінках «Земского сборника Черниговской губернии» з повним бібліографічним описом нового екземпляра. Перегортавши кілька номерів «Земского сборника» за 1911-1912 рр., можемо твердити про динамічне збільшення книгозбірні. Так, протягом листопада-грудня 1910 р. отримали 34 видання [1, с. 177], березня-квітня 1911 р. – 28 [2, с. 213-214], травня-липня 1911 р. – 65 [3, с. 181-184], жовтня-грудня 1911 р. – 23 [4, с. 186-187; 5, с. 219], січня-лютого 1912 р. – 33 [6, с. 207-208]. Незважаючи на це, скористатися надходженнями, як власне, й

усім фондами бібліотеки унеможливлювалося для пересічних чернігівців. Доступ до них мали лише представники земського управління.

Таким чином, у Чернігові, від початку заснування земських інституцій, була зібрана тематично широка книгозбірня, здійснено її каталогізацію, але призначалася вона винятково для власних потреб губернського і повітових земств.

Джерела та література:

1. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1911 г. №1. 177 с.
2. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1911 г. №6. 214 с.
3. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1911 г. №8. 184 с.
4. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1911 г. №11. 187 с.
5. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1912 г. №1. 220 с.
6. Земский сборник Черниговской губернии. Чернигов: Типография Губернского земства, 1912 г. №4. 208 с.
7. Отчет Черниговской губернской земской управы за 1898 г. Чернигов: Типография Губернского земства, 1899. 322 с.